

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

891.71-3

4-28

891.71-3

4-28

የጭራሽ

አጭራ

10/11/28

4/16

የጭራሽ

Աղբիւրի եւ Տարազի ըստանորդներն նւէր թարգմանչից.

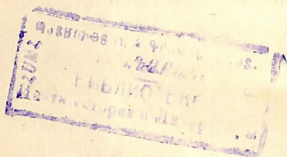
Թ Վ Ի Ա Ռ Լ Ի Ջ Ա

Թ Ի Ք Լ Ի Ս

Տ Պ Ա Ր Ա Ն , Ա Ր Օ Ր Ի Ը Ն Ա Ջ Ա Ր Ե Ա Ն Ի

Քուրդիանի պրոսպեկտ եւ Բարեաստիանի փողոցի սանկոն:

1891

10101

539

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 21 марта 1891 г.

Тип. „Ароръ“, Т. Я. Назарьянъ, уг. Гол. пр. и Бар. ул.

Թ Ե Ի Ա Ռ Լ Ի Զ Ա

Կարելի է Մոսկւա բնակողներից ոչ ոք չէ ճանաչում այդ քաղաքի շրջակայքը այնպէս լաւ, ինչպէս ես, որովհետեւ ոչ ոք ինձնից աւելի շատ չէ թափառում գլուխը վերցրած, առանց որ եւ է նախագծի եւ աննպատակ մարգագետիններում, դաշտերում եւ անտառներում, քլուրներում եւ դաշտավայրերում: Ամեն ամառ գտնում եմ աւելի ախորժալի տեղեր կամ թէ հին ծանօթ տեղերի մէջ գտնում եմ նոր գեղեցկութիւններ:

Բայց միշտ ինձ համար ամենից դուրեկան է եղել այն տեղը, որտեղ բարձրանում են Ս... մենաստանի մոայլ գոթական աշտարակները: Կանգնելով այդ սարի վրայ տեսնում ես աջ կողմին համարեա ամբողջ Մոսկւան տների եւ եկեղեցիների այն սուկալի գումարտակը, որ ներկայանում է աչքերիդ հոյակապ ամփիթիաւորոնի ձեւով

վսեմ է այդ պատկերը, մանաւանդ, երբ նրա վրայ փայլում է արեգակը. երբ նրա երեկոյեան ճառագայթները փալիլում են նրա դէպի երկինք քարձրացող անթիւ ոսկեայ գմբէթների եւ խաչերի վրայ. ներքեւում տարածւում են պարարտ, կանաչ-ծաղկաւէտ դաշտերը, իսկ նրա յետեւում դեղին աւազի վրայով հոսում է փայլուն գետը, որ կամ յուզւում էր ձկնորսական նաւակների թեթեւ թիակներով եւ կամ մոնչում էր քեռնաւորւած նաւակների ծանրութեան տակ, որոնք Ռուսաց Կայսրութեան ամենաքերրի կողմերից լողալով գալիս են որկրամոլ Մոսկւային հաց մատակարարելու: Գետի միւս կողմումն երեւում է կաղնի անտառը, որի մօտ արածում են քաղմաթիւ հօտեր. այնտեղ երիտասարդ հովիւները, նստած ծառերի սուերի տակ՝ երգում են պարզ ու թախծալի երգեր եւ այդպիսով կարճացնում են ամարային երկար, նրանց համար միատեսակ ձանձրալի օրերը: Աւելի հեռուն, հին կնճնիների խիտ կանաչի մէջ, փայլում է ոսկե-

գմբէթ Դանիլով մենաստունը եւ աւելի հե-
ռու, համարեա հորիզօնի վերջումը, կապտին
են տալիս Վօրօբինիյ սարերը: Չախ կող-
մից երեւում են ընդարձակ, ցորենի արտե-
րով ծածկւած դաշտեր, անտառներ, երեք
կամ չորս գիւղեր եւ հեռու Կօլօմէնսկի
գիւղն իր քարձր ապարանքով:

Յաճախ եմ գալիս ես այդ տեղերը եւ
համարեա թէ միշտ այդտեղ եմ պատահում
գարնանը, գալիս եմ այդտեղ նաեւ աշնան
մուսյլ օրերին վշտակից լինելու բնութեանը:
Զարհուրելի կերպով ոռնում է կատաղի
քամին դատարկ մենաստանի պատերի, քար-
ձրը խոտով ծածկւած գերեզմանների եւ խու-
ցերի մուծ անցքերի մէջ: Այնտեղ յենւած
ահագին շիրիմների քեկորների վրայ, լսում
եմ անհուն անցեալի մէջ խորասուզւած ժա-
մանակների խուլ հառաչանքը, որից եւ իմ
սիրտը յուզւում է եւ դողում: Երբեմն մըտ-
նում եմ խուցերը եւ երեւակայում եմ նը-
րանց՝ որոնք ընակել են այդտեղ—տխուր
տեսարաններ . . . Այդտեղ տեսնում եմ

ալեզարդ ծերունուն, ծունկ չորսած խաչելութեան պատկերի առաջ եւ աղօթում է, որ շուտով քարձին իր երկրային շղթաները, որովհետեւ նրա համար քոլոր վայելչութիւնները սպառել են կեանքի մէջ, նրա քոլոր զգացումները մեռել են, քացի-հիւանդութեան եւ թուլութեան զգացումը: Այդտեղ երիտասարդ արեղան գունաթափ դէմքով, թոյլ նայւածքով պատուհանի վանդակից մտիկ է տալիս դէպի դաշտը, տեսնում է ուրախ թռչուններին, որոնք ազատ թռչկոտում են օդային ծովի մէջ, տեսնում եւ դառն արտասուքներ է թափում աչքերից: Եւ տառապում է, թառամում է, չորանում է եւ զանգակի տխուր ձայնը յայտնում է ինձ նրա տարածամ մահը: Երբեմն տաճարի դռների վրայ տեսնում եմ այն հրաշալիքների պատկերացումը, որոնք այդ մենաստանում պատահել են. այդտեղ ձկները թափւում են երկնքից մենաստանի քնակիչներին կերակրելու համար, որոնք շրջապատւած են անթիւ թշնամիներով. այդտեղ

Աստուածամօր պատկերը թշնամիներին փախցնում է: Այս բոլորը նորոգում են յիշողութեանս մէջ մեր հայրենիքի պատմութիւնը. տխրաւի պատմութիւնը այն ժամանակների, երբ որ կատաղի թուրքերը եւ լեհացիք արք ու կրակով աւերել են Ռուսաց մայրաքաղաքի շրջակայքը եւ դժբախտ Մոսկւանս անպաշտպան այրիի պէս իր դաժան թշուառութեան մէջ միայն Աստուածանից էր սպասում օգնութիւն:

Բայց աւելի շատ ինձ զրաւում է դէպի Սի—նով մենաստանի պատերը, թշուառ Լիզայի ողբաւի վիճակի յիշատակը: Ախ, ես սիրում եմ այն առարկաները, որոնք շարժում են իմ սիրտն եւ ստիպում են ինձ արտասուք թափել:

Մենաստանի պատից եօթանասուն սաժէն հեռաւորութեան վրայ թխտենի անտառի մօտ՝ կանանչ դաշտի մէջ կանգնած է դատարկ խրճիթ, առանց դռների, առանց լուսամուտների եւ առանց յատակի, իսկ կտուրը վաղուց փտել է ու թափւել: Երե-

տուն տարի սրանից առաջ, այդ խրճիթում քնակում էր գեղեցիկ, քարի Լիզան իր պառաւ մօր հետ:

Լիզայի հայրը քաւականին հարուստ գիւղացի էր, որովհետեւ սիրում էր գործը, լաւ հերկում էր նա եւ միշտ վարում էր համեստ կեանք, քայց նրա մահւանից յետոյ կինն ու աղջիկն աղքատացան: Վարձկանի ծոյլ ձեռքը վատ էր մշակում դաշտը, եւ հացը միշտ սակաւ էր լինում—նրանից հարկադրւած էին շատ թեթեւ գումարով վարձով տալ իրանց հողը: Բացի դրանից թըշւառ այրին համարեա անդադար արտասուելով իւր ամուսնու մահւան համար (որովհետեւ եւ գեղջկուհին գիտէ սիրել), օրէ օր թուլանում էր եւ բոլորովին չէր կարողանում աշխատել: Միայն Լիզան, որ հօր մահւանից յետոյ տասնուհինգ տարեկան էր, միայն նա չըխնայելով իր նազելի պատանեկութիւնը, չըխնայելով իր հազւագիւտ գեղեցկութիւնը՝ աշխատում էր օր եւ գիշեր, հիւսում էր քաթանեղէններ, գործում գուլ-

բաներ, զարնանը ծաղիկներ էր քաղում, իսկ ամառը ժողովում էր մրգեղէններ եւ այդ բոլորը ծախում էր Մոսկւայում: Դիւրագաց, քարի պառաւը տեսնելով աղջկայ անխոնջ գործունէութիւնը, շատ անգամ սեղմում էր նրան իր թոյլ կուրծքին. անւանում էր նրան Աստծոյ պարգեւը, իրխնամողը, իր զառամած կեանքի մխիթարութիւնն եւ աղօթում էր Աստուծուն, որ նա վարձատրէ նրան այն բոլորի փոխարէն, ինչ որ անում էր աղջիկը իր մօր համար:

—Աստուած ինձ ձեռքեր է տւել աշխատելու համար, ասում էր միշտ Լիզան,—դու ինձ կերակրել ես քո կաթով, պահել ես ինձ ու պահպանել, այժմ իմ հերթս է քեզ համար հոգալ: Միայն խնդրում եմ, քաւական է էլ մի շարշարիլ քեզ, էլ մի լար, արտասուքները չեն կենդանացնի մեր հայրիկին:

Բայց շատ անգամ նազելի Լիզան ինքը չէր կարողանում զսպել իր արտասուքը. իհ... նա հասկանում էր, որ ունեցել է հայր, որ այժմ չըկայ, քայց մօրը հանգստացնելու

համար՝ ջանք էր անում ծածկել իր սրտի տխրութիւնը եւ երեւալ հանգիստ եւ ուրախ:

—Այն աշխարհում, սիրելի Լիզա, ասում էր ցաւագին պառաւր, այն աշխարհում միայն ես կըթողնեմ լացը: Այնտեղ, ասում են՝ բոլորեքեան ուրախ կըլինին, հարկաւ եւ ես ուրախ կըլինեմ, երբ կըտեսնեմ հօրդ: Միայն այժմ չեմ ցանկանում մեռնել: Ի՞նչ կըպատահի քեզ ինձանից յետոյ: Ո՞ւր յուսով թողեմ քեզ: Ձէ, չէ, ես աղաչում եմ Աստծու առաջ, որ կարողանամ ապահովել քո կեանքը: Կարելի է շուտով կը գտնուի մի քարի մարդ, այն ժամանակ օրհնելով ձեզ, իմ սիրելի երեխաներիս, կը խաչակնքեմ եւ հանգիստ կըպատկեմ խոնաւ հողի մէջ:

Լիզայի հօր մահւանից յետոյ անցաւ երկու տարի: Դաշտերը ծածկւեցան ծաղիկներով եւ Լիզան Մոսկւա ծաղիկներ քերաւ ծախելու: Մի լաւ հագւած երիտասարդ, հաճելի ղէմքով, պատահեց նրան փողոցում:

Հիզան ցոյց տւեց ծաղիկները եւ կարմրեց:

—Ծախում ես ծաղիկները, աղջիկ, հարցրեց երիտասարդը ժպտալով:

—Ծախում եմ, պատասխանեց օրիորդը:

—Բայց ի՞նչ արժէն:

—Հինգ կոպէկ:

—Այդ չափազանց էժան է: Ահա քեզ մի ըուրլի:

Հիզան զարմացաւ, համարձակւեց նայել երիտասարդին—աւելի եւս կարմրեց եւ աչքերը ցած ձգելով ասաց, որ մի ըուրլի չի վերցնիլ:

—Ինչո՞ւ համար:

—Ինձ հարկաւոր չէ աւելորդ փող:

—Ես կարծում եմ, որ այն գեղեցիկ ծաղիկները, որոնք քաղած են մի գեղեցիկ աղջրկայ ձեռքով, արժէն մի ըուրլի, քայց քանի որ դու չես վերցնում, ահա քեզ հինգ կոպէկ: Ես կըրցանկանայի միշտ առնել քեզանից ծաղիկներ, կըրցանկանայի որ դու քաղէիր միայն ինձ համար:

Լիզան տուաւ ծաղիկները, վերցրեց հինգ կոպէկը, գլուխ տուեց եւ ցանկանում էր հեռանալ, քայց անձանօթը ըռնեց նրա ձեռքից եւ հարցրեց.

—Ո՞ւր ես գնում, սողիկ:

—Տուն:

—Բայց ո՞րտեղ է քո տունը.

Լիզան ասաց՝ թէ որտեղ է ինքը բընակում եւ հեռացաւ: Լիզան շուգեց արգելել նրան, շատ կարելի է նրա համար, որ անցնողները սկսել էին կանգնել եւ շարամիտ ժպիտով նրանց նայել:

Լիզան տուն հասնելով, մօրը պատմեց այն՝ ինչ որ պատահել էր նրա հետ:

—Դու լաւ ես արել, որ չես վերցրել րուբլին: Շատ կարելի է, որ նա մի վատ մարդ էր...

—Ախ. ո՛չ մայրիկ, չեմ՝ կարծում, այնպիսի քարի դէմք, այնպիսի ձայն ունէր որ...

—Սակայն Լիզա, լաւ է կերակրուել սեփական աշխատանքով եւ ձրի ոչինչ չըվերցնել: Դու դեռ չես իմանում, իմ սիրելիս,

ինչպէս չար մարդիկ կարող են անպատեւել խեղճ աղջկան: Ես միշտ անհանգիստ եմ լինում, երբ դու գնում ես քաղաք, միշտ ես մոմեր եմ վառում պատկերի առաջ եւ աղօթում եմ Աստծուն, որ Նա քեզ ազատէ ամեն փորձանքից եւ դժբախտութիւնից:

Լիզայի աչքերի մէջ երեւեցան արտասուքի կաթիլներ եւ նա համբուրեց մօրը: Միւս օրը Լիզան քաղեց ամենաընտիր ծառիկներ եւ գնաց քաղաք: Երա աչքերը կարծես մի քան էին որոնում: Շատերը ցանկանում էին գնել նրա ծառիկները, ըայց նա պատասխանում էր, որ ծախու չեն եւ մտիկ էր տալիս այս ու այն կողմ: Երեկոյ եղաւ. պէտք էր վերադառնալ տուն. ուստի եւ նա ծառիկները ձգեց Մոսկւա գետը: Թող ոչ ոքի չըլինիք դուք, ասաց Լիզան՝ զգալով իւր սրտում մի տեսակ վիշտ: Միւս օրը երեկոյեան նստած պատուհանում՝ գործում էր եւ մեղմ՝ ձայնով երգում տըխուր երգեր, երբ յանկարծ վեր թռաւ եւ քացականչեց.— Ա՛խ. . . Անճանօթ երիտա-

սարդը կանգնած էր պատուհանի տակը:

— Ի՞նչ պատահեց քեզ, հարցրեց վախեցած մայրը, որ նստած էր նրա մօտ:

— Ոչինչ, մայրիկ, պատասխանեց Լիզան ամօթխածութեամբ, ես միայն տեսայ նրան...

— Ո՞ւմ:

— Այն պարոնին, որ գնեց ինձանից ծաղիկներ:

Պառաւը նայեց պատուհանից եւ երիտասարդը այնպէս քաղաքավարութեամբ, այնպէս հաճելի դէմքով գլուխ տուց նրան, որ նա քացի լաւից, ոչինչ չէր կարող մըտածել:

— Բարեւ ձեզ, քարի պառաւ, ասաց նա, ես յոգնած եմ, շունե՞ս արդեօք մաքուր կաթ:

Կամակատար Լիզան շրսպասեց մօր պատասխանին, շատ կարելի է նրա համար, որ երիտասարդն իրան առաջուց ծանօթ էր, վազեց ներքնատուն եւ փայտէ մաքուր կուշով քերաւ մաքուր կաթ, վերցրեց քաժակը լաց մաքրեց անձեռոցիկով, լցրեց եւ պատու-

հանով տւեց երիտասարդին, քայց տալու ժամանակ աչքերը խոնարհեցրել էր:

Անձանօթը խմեց եւ աստուածունու ձեռքով տւած նեկտարը դրանից համով չէր կարող թլալ նրան: Հասկանալի է, որ նա շնորհակալութիւն յայտնեց, իսկ Լիզան ո՛չ այնքան խօսքով, որքան աչքերով: Այդ միջոցին քարեհոգի պառաւը սկսեց պատմել իր ամուսնու մահը, իր աղջկայ սիրելի յատկութիւնները, նրա աշխատասիրութիւնն եւ քնքշութիւնը եւ այլն եւ այլն:

Երիտասարդը լսում էր նրան ուշադրութեամբ, քայց աչքերը—պէտք է ասել թէ ուր էին ուղղած . . . Եւ Լիզան—նազելի Լիզան նայում էր երբեմն երիտասարդի վրայ, քայց կայծակն այնքան արագութեամբ չէր փայլում ամպերի մէջ, որքան նրա կապոյտ ու գեղեցիկ աչքերը դառնում էին դէպի ցած հանդիպելով պատանու հայեացքին:

—Ես կըրցանկանայի, ասաց նա պառաւին, որ քո աղջիկը, քացի ինձանից ո՛չ ոքի

վրայ չըծախէր իր աշխատանքը, այդպիսով նա ստիպւած չի լինիլ յաճախ գնալ քաղաք եւ դու հարկադրւած չես լինիլ ըստանել նրանից: Ես ինքս երբեմն կրմոնեմ՝ ձեզմօտ:

Այդ ժամանակ Լիզայի աչքերի մէջ փայլեց ուրախութիւն, որ նա իզուր ցանկանում էր ծածկել, նրա թշերը բորբոքում էին ինչպէս ամարային երեկոյեան պարզ վերջալոյսը: Ես ակնարկը գցել էր իր ձախ թեւանիքին եւ ծալմլում էր աջ ձեռքով: Պառան ուրախութեամբ ընդունեց երիտասարդի առաջարկութիւնը, չրկասկածելով թէ նրանում վատ դիտաւորութիւն կար: Ես հաւատացրեց անձանօթին որ Լիզայի գործած քաթանը եւ գուլպաները շատ լաւ են լինում եւ աւելի երկար ժամանակ են դիմանում քան միւսներինը: Արդէն մթնել էր, եւ երիտասարդը ցանկանում էր գնալ:

— Ինչպէս է քո անունդ, ըստի եւ սիրելի պարոն, հարցրեց պառաւը:

— Ինձ կոչում են Էրաստ, պատասխանեց անձանօթը:

„Էրաստ, Էրաստ . . . մոմոած ցածր
 ձայնով Լիզան: Նա մի հինգ անգամ էլ
 կրկնեց այդ անունը, կարծես թէ ցանկա-
 նում էր չըմոռանալ: Էրաստը մնաս քար-
 եաւ ասելով հեռացաւ: Լիզան ճանապարհ
 դրաւ նրան աչքերով, իսկ մայրը մտախոհ
 կերպով նստեց եւ ընկելով աղջկայ ձեռքը
 ասաց.

—Ախ, Լիզա, ինչպէս նա քարի եւ լաւ
 էր. երանի քո փեսացուն այդպէս լինէր:
 Լիզայի սիրտը տրոփում էր:—Ախ, մայրիկ
 մայրիկ, այդ ինչպէս կարող է լինել, նա
 աղա է, քաղաքացի է, քայց գիւղացիներին
 մէջ . . . Լիզան չըկարողացաւ աւարտել իր
 խօսքը:

Այժմ՝ ընթերցողը պէտք է իմանայ, որ
 այդ երիտասարդը՝ այդ Էրաստը քաւակա-
 նին հարուստ ազնւական էր, նշանաւոր խել-
 քով եւ քարի սրտով, նա քարի էր ընուլթիւնից,
 քայց թոյլ եւ թեթեւամիտ: Նա փարում էր
 անկարգ կեանք մտածում էր միայն իր
 քաւականութեան մասին, որ նա աւագանում

էր միայն աշխարհային զւարճութիւնների մէջ, քայց շատ անգամ չէր գտնում. այդ պատճառով տխրում եւ գանգատւում էր իր վիճակից: Լիզայի գեղեցկութիւնը՝ առաջի անգամ՝ պատահելիս նրա սրտի մէջ խոր տպաւորութիւն արաւ: Նա կարդում էր վէպեր, հովերգութիւններ, քաւական կենդանի երեւակայութիւն ունէր եւ շատ անգամ մտքով սլանում էր դէպ այն (եղած թէ չեղած) ժամանակները, երբ (եթէ հաւատալու լինինք քանաստեղծներին) ըզըր մարդիկը անհոգաբար ման էին գալիս մարգագետիններում, լողանում էին ջինջ աղբիւրներում, համբուրւում էին ինչպէս տատրակներ, հանգըստանում էին վարդիների եւ մրտենիների տակ եւ անցուցանում էին իրանց օրերը երջանիկ տօնախմբութեան մէջ: Նա կարծում էր, թէ ինքը գտել է Լիզայի մէջ այն, ինչ որ իր սիրտը վաղուց էր պտրտում: „Բնութիւնն ինձ հրաւիրում է իր գիրկը, իր անմեղ ուրախութեանց մէջ“, մտածում էր նա եւ վճռեց գոնէ կարճ ժամա-

նակով թողնել մեծ մարդկանց շրջանը:

Դառնանք Լիզային: Գիշերը վրահասաւ. մայրն օրհնեց իր աղջկան, մաղթելով նրան հանգիստ քուն: Բայց այն անգամ՝ նրա ցանկութիւնը չըկատարւեց: Լիզան այս գիշեր շատ վատ էր քնել: Նրան հոգու նոր հիւրը՝ Էրաստի պատկերը, այնպէս կենդանի ներկայանում էր իրան, որ նա գրեթէ ամեն մի բոլէ զարթնում էր եւ հառաչում: Դեռ արեգակը չէր ծագել, երբ Լիզան վեր կացաւ գնաց Մոսկւա գետի ափը, նստեց խոտի վրայ լի դառնութեամբ, մտիկ էր տալիս սպիտակ ամպերին, որոնք ալեկոծւում էին օդի մէջ եւ քարձրանալով դէպի վեր, թողնում էին փայլուն կաթիլները քնութեան կանանչ ծածկոցի վրայ: Ամեն տեղ տիրում էր խորին լռութիւն: Բայց օրւայ ծագող լուսատուն անյապաղ զարթեցրաւ բոլոր արարածներին. անտառները, թուփերը կենդանացան, թռչունները զարթեցին ու երգեցին, ծաղիկները քարձրացրին իրանց գլուխները, որ կերակրւեն արեգակի կենդանա-

բար ճառագայթներով, քայց Լիզան դեռ նստած էր թախծութեամբ լի: Այ, Լիզա, Լիզա, քեզ ի՞նչ է պատահել: Այդպէս շուտ զարթնելով թռչունների հետ, դու, դու առաւօտեան վաղ զարձացել ես նրանց հետ եւ մաքուր ուրախալի հոգիդ վառուով է քո աչքերում, ինչպէս արեգակը փայլում է երկնային ցօղի կաթիլների մէջ, քայց այժմ՝ դու տրտում ես եւ քնութեան ընդհանուր ուրախութիւնը խորթ է քո սրտին: Միեւնոյն ժամանակ երիտասարդ հովիւը գետի եզերքին արածեցնում էր իր հօտը, փչելով սրբինգը: Լիզան ուղղեց իր հայւածքը նրա վրայ եւ մտածում էր: «Եթէ նա, որ զբաղեցնում է այժմ իմ միտքը, ծննդով լինէր մի հասարակ գիւղական հովիւ եւ եթէ նա այժմ իմ մօտովս քշում լինէր իր հօտը՝ ախ, ես ժպտալով կ'երկրպագէի նրան եւ կասէի քաղցրութեամբ, քարեւ, սիրելի հովիւ, ո՞ր ես քշում քո հօտը... այստեղ էլ է բուսնում կանաչ խոտ քո ոչխարների համար, այստեղ էլ նոյնպէս փայլում են ծաղիկներ, ո-

նակով թողնել մեծ մարդկանց շրջանը:

Դառնանք Լիզային: Գիշերը վրահասաւ. մայրն օրհնեց իր աղջկան, մաղթելով նրան հանգիստ քուն: Բայց այն անգամ նրա ցանկութիւնը չըկատարւեց: Լիզան այս գիշեր շատ վատ էր քնել: Երան հոգու նոր հիւրը՝ էրաստի պատկերը, այնպէս կենդանի ներկայանում էր իրան, որ նա գրեթէ ամեն մի քոպէ զարթնում էր եւ հառաչում: Դեռ արեգակը չէր ծագել, երբ Լիզան վեր կացաւ գնաց Մոսկւա գետի ափը, նստեց խոտի վրայ լի դառնութեամբ, մտիկ էր տալիս սպիտակ ամպերին, որոնք ալեկոծւում էին օդի մէջ եւ քարձրանալով դէպի վեր, թողնում էին փայլուն կաթիլները քնութեան կանանչ ծածկոցի վրայ: Ամեն տեղ տիրում էր խորին լռութիւն: Բայց օրւայ ծագող լուսատուն անյասաղ զարթեցրաւ քոլոր արարածներին. անտառները, թուփերը կենդանացան, թռչունները զարթեցին ու երգեցին, ծաղիկները քարձրացրին իրանց գլուխները, որ կեդակրւեն արեգակի կենդանա-

րար ճառագայթներով, քայց Լիզան դեռ
 նստած էր թախծութեամբ լի: Այ, Լիզա,
 Լիզա, քեզ ի՞նչ է պատահել: Այդպէս շուտ
 զարթնելով թռչունների հետ, դիւ, դու առա-
 ւօտեան վաղ զարձացել ես նրանց հետ
 եւ մարուր ուրախալի հոգիդ վառում է քո
 աչքերում, ինչպէս արեգակը փայլում է
 երկնային ցօղի կաթիլների մէջ, քայց այժմ՝
 դու տրտում ես եւ քնութեան ընդհանուր ու-
 րախութիւնը խորթ է քո սրտին: Միեւնոյն
 ժամանակ երիտասարդ հովիւը գետի եզեր-
 քին արածեցնում էր իր հօտը, փչելով սը-
 րինգը: Լիզան ուղղեց իր հայւածքը նրա
 վրայ եւ մտածում էր: «Եթէ նա, որ զբաղեց-
 նում է այժմ իմ միտքը, ծննդով լինէր մի
 հասարակ գիւղական հովիւ եւ եթէ նա այ-
 ժմ իմ մօտովս քշում լինէր իր հօտը՝ ախ,
 ես ժպտալով կ'երկրպագէի նրան եւ կա-
 սէի քաղցրութեամբ, քարեւ, սիրելի հովիւ, ո՞ր
 ես քշում քո հօտը... այստեղ էլ է ըլսնում
 կանաչ խոտ քո ոչխարների համար, այս-
 տեղ էլ նոյնպէս փայլում են ծաղիկներ, ո-

րոնցից կարելի է պսակ հիւսել քո գլխար-
խարկի համար... Ես կընայէր ինձ վրայ
քաղցր դէմքով, շատ կարելի է կ'առնէր իմ՝
ձեռքը... մտորմունք... Հովիւը փչելով սրին-
գը՝ անցաւ նրա մօտով եւ իր խայտաբղէտ
հօտի հետ ծածկեց մօտակայ քլուրի յետեւ:

Յանկարծ Լիզան թիակների ձայն լսեց
—նայեց դէպի գետը եւ տեսաւ մակոյկ իսկ
մակոյկում — Էրաստը:

Նրա քլուր ջղերը ցնցեցին, ի հարկէ
ոչ երկիւղից: Ես վերկացաւ տեղից եւ ցան-
կանում էր գնալ, քայց չըկարողացաւ: Է-
րաստը դուրս ցատկեց ափը, մօտեցաւ Լի-
զային, որի մտորմունքը մասամբ կատար-
ւեց, որովհետեւ Էրաստը նրան քաղցր նայ-
ւածքով նայեց եւ ըննեց նրա ձեռքը: Բայց
Լիզան... Լիզան կանգնել էր ըթացած հայ-
ւածքով, վառվռուն այտերով եւ դողդոջին
սրտով: Ես չըկարողացաւ խել նրանից իր
ձեռքերը, չըկարողացաւ յետ դառնալ, երբ
Էրաստը մօտենում էր նրան, իր վարդազոյն
չըթունքներով... Ա՛խ, նա համբուրեց նրան,

այնպէս ջերմ՝ համբուրեց նրան, որ նրան թւեց՝ թէ ամբողջ տիեզերքը կրակի մէջ այրւում է . . .

„Նազելի Լիզա՛. ասաց Էրաստը, նազելի Լիզա, ես սիրում եմ քեզ“ եւ այս խօսքերը արձագանք գտան նրա սրտի խորքում, ինչպէս երկնային զմայլեցուցիչ երաժշտութիւն: Նա հագիւ էր կարողանում հաւատալ իր ականջներին եւ . . . Բայց ձգում եմ գրիչս եւ կասեմ՝ միայն, որ այդ հիացման ընդմէջ Լիզայի ամօթխածութիւնը վերացաւ:—Էրաստը հասկացաւ, որ ինքը սիրահարւած է նոր, մարդը եւ սլարզ սրտով:

Նրանք նստել էին խոտի վրայ այնպէս, որ իրանց մէջ քիչ տեղ էր մնացել, մտիկ էին տալիս իրար աչքերի եւ ասում միմեանց. „Սիրիր ինձ“: Եւ այդպիսով երկու ժամ անցաւ ինչպէս մի ընդմէջ: Վերջապէս Լիզան մտաբերեց, որ մայրը կարող է անհանգիստ լինել: Բաժանւելու ժամանակ էր:

—Ա՛խ, Էրաստ, ասաց Լիզան, արդեօք դու միշտ կըսիրե՞ս ինձ:

—Միշտ, սիրելի Լիզա, միշտ, պատասխանեց Էրաստը:

—Եւ դու կարող ես երդումով հաստատել այդ:

—Կարող եմ, սիրելի Լիզա, կարող եմ:

—Ոչ, ոչ ինձ հարկաւոր չէ երդումը: Ես հաւատում եմ քեզ, Էրաստ, հաւատում եմ: Մի՞թէ դու կըխաբես խեղճ Լիզային: Այդ չի կարող պատահել:

—Ձի կարելի, չի կարելի—նազելի Լիզա:

—Ինչպէս ես երջանիկ եմ եւ ինչպէս մայրս կուրախանայ, երբ իմանայ, որ դու ինձ սիրում ես:

—Ա՛խ, ոչ Լիզա, նրան ոչինչ հարկաւոր չէ ասել:

—Ինչո՞ւ:

—Հին մարդիկ միշտ կասկածաւոր են լինում: Ես կարող է երեւակայել ուրիշ մի վատ բան—այդ չի կարող պատահել.—Սակայն քեզ ինչո՞րում եմ նրան ո՛չ մի խօսք չասել:

— Լին, հարկաւոր էքեզ հնազանդել, թէ-
 եւ ես նրանից ոչինչ չեմ ցանկանալ թագ-
 ցնել:

Նրանք մնաս քարեաւ ասելով, համբուր-
 ւեցին վերջին անգամ՝ եւ խոստացան ամեն
 օր երեկոյեան տեսնել կամ գետի ափին
 կամ թխտենիների անտառումը կամ Լի-
 զայի խրճիթի մօտ մի տեղ, միայն հաստատ,
 անպատճառ տեսնել: Լիզան գնաց, քայց
 նրա աչքերը հարիւր անգամ դարձան դէ-
 ւաի Էրաստի կողմը, որ դեռ եւս կանգնած
 էր ափումը եւ մտիկ էր տալիս օրիորդի յե-
 տելից:

Լիզան վերադարձաւ խրճիթ, քայց ոչ
 այն տրամադրութեան մէջ, որ նա դուրս
 էր եկել այնտեղից: Նրա դէմքի քոլոր շար-
 ժողութեան վրայ երեւում էր սրտագին ու-
 րախութիւն: «Նա ինձ սիրում է», մտածում
 էր նա եւ զմայլում իր այդ մտքով:

— Ախ, մայրիկ, ասաց Լիզան մօրը, որ
 դեռ նոր զարթնել էր: Ախ, մայրիկ ինչպի-
 սի գեղեցիկ առաւօտ է, ինչպէս ուրախ է

դաշտի վրայ, երբէք արտուտները այնպէս լաւ չեն երգել, երբէք արեգակ այնպէս պայծառ չէ փայլել եւ երբէք ծաղիկները այդպէս անուշ չեն բուրել:

Պատաւը նեցուկ առնելով ձեռնափայտը՝ դուրս եկաւ դաշտը, առաւօտեան ընութեան գեղեցկութիւնը վայելելու, որ Լիզան նկարագրեց այդքան հրապուրիչ գոյներով: Եւ իրաւ, օրը նրան չափազանց դուրեկան երեւաց: Սիրելի աղջիկն իր ուրախութիւնով ուրախացրել էր մօր համար ամբողջ ընութիւնը:

—Ա՛խ, Լիզա, ասաց նա.—Ինչ լաւ է Աստծու գրկում: Վեց տասնեակ տարի ապրում եմ աշխարհի վրայ, քայց եւ այնպէս չեմ կարողացել Աստծու գործերը նայելուց կշտանալ, չեմ կարողացել քաւականանալ մաքուր երկնքին նայելուց, եւ երկրին, որ ծածկւում է ամեն տարի նորանոր ծաղիկներով: Պէտք է, որ Երկնային Թագաւորը, շատ սիրելիս լինի մարդուն, քանի որ այդպէս լաւ է զարդարել այս աշ-

խարհը: Ախ Լիզա, էլ ո՞վ կըրցանկանար մեռնել, եթէ վիշտը չըլինէր. . . Երեսում է այդպէս է հարկաւոր: Շատ կարելի է մենք կըմոռանայինք մեր հոգին, եթէ մեր աչքերիցն երբէք արտասուքներ չըկաթէին:

Իսկ Լիզան այդ ժամանակ մտածում էր. Ախ, ես աւելի շուտ կըմոռանամ իմ հոգին, քան իմ սիրելի ընկերին:

Դրանից յետոյ Էրաստը եւ Լիզան վախենալով, թէ մի գուցէ չըկարողանան կատարել իրանց տւած խոստումը, ամեն երեկոյ տեսնում էին (այն ժամանակ, երբ Լիզայի մայրը պառկում էր քնելու) կամ գետի ափին կամ թխտենիների անտառում, քայց յաճախ, ամենից շատ, հարիւրամեայ կաղնիների սուերների տակ, (խրճիթից մօտ ութսուն սաժէն հեռաւորութեա վրայ), որոնք հովանաւորում էին մարուր դեռ եւս հին ժամանակւանից փորւած լըծակը: Այնտեղ շատ անգամ անվրդով լուսնեակը կանանչ ճիւղերի միջով արծաթափայլում էր իր ճառագայթներով Լիզայի

շեկ մագերը, որով խաղում էին զեփիւոը եւ սիրելի ընկերի ձեռքերը: Շատ անգամ այդ ճառագայթները լուսաւորում էին նագելի Լիզայի աչքերը, սիրոյ փայլող արտասուքները, որոնք միշտ ցամաքում էին Էրւատի համբոյրով: Երանք գրկախառնւում էին, քայց ողջախոհ եւ ամօթխած Յինտիան չէր ծածկում նրան իր ամպերի յետեւ, այնքան մաքուր եւ անկեղծ էր նրանց գրկախառնութիւնը:

— Երբ դու, ասաց Լիզան, երբ դու ինձ ասում ես՝ սիրում եմ քեզ, իմ ընկեր, երբ դու սեղմում ես ինձ քո սրտիդ, հաճոյական աչքերովդ նայում ես ինձ վերայ: Ա՛խ... այն ժամանակ ես լինում եմ այնպէս լաւ, այնպէս լաւ, որ ես համարեա թէ մոռանում եմ ինձ, մոռանում եմ ամենը, քացի Էրաստից: Զարմանալի է... զարմանալի է, իմ ընկեր, որ ես քեզ չըճանաչելուց առաջ կարողացել եմ ապրել հանգիստ եւ ուրախ: Այժմ՝ ինձ համար այդ անհասկանալի է, այժմ՝ մտածում եմ որ

առանց քեզ կեանքը, կեանք չէ, այլ վիշտ
 եւ տխրութիւն է: Առանց քո աչքերին մու-
 թըն է պայծառ լուսինը, առանց քո ծայնի
 տխուր է սոխակի երգը եւ առանց քո շըն-
 չառութեան անուշ հովիկն ինձ անհամբշ է:

Էրաստը զմայլում էր իր հովուհիով—
 այդպէս էր կոչում նա Լիզային եւ տեսնե-
 լով, թէ որքան նա նրան սիրում է, ինքն
 իրան աւելի սիրելի էր թւում:

Ընդարձակ աշխարհի բոլոր փայլուն
 զւարճութիւնները նրան ոչինչ էին երեւում,
 համեմատած այն ուրախութիւնների հետ,
 որոնց մատակարարում էր նրա սրտին ան-
 մեղ հոգու խանդալից քարեկամութիւնը:
 Զգւանքով էր մտածում նա այն արհամար-
 հելի վավաշոտութեան վրայ, որոնցով ա-
 ռաջ արբենում էին նրա զգայարանները:

— Ես կապրեմ Լիզայի հետ, ինչպէս
 եղբայր քրոջ հետ, մտածում էր նա, նրա
 սէրը ի չարը չեմ գործ դնիլ եւ միշտ եր-
 ջանիկ կըլինեմ:

Ամփոտ երիտասարդ. արդեօք ճանա-

չում ես քո սիրտը, արդեօք դու կարող ես միշտ պատասխանատու լինել քո շարժմունքների մասին. եւ արդեօք խելքդ քո զգացմունքների թագաւորն է:

Լիզան պահանջում էր որ էրաստը միշտ շուտ շուտ գայ իր մօր մօտ:

— Ես սիրում եմ նրան, ասում էր Լիզան եւ նրան քարի եւ ցանկանում եւ ես կարծում եմ որ քեզ տեսնելը մեծ երջանկութիւն է ամենի համար:

Յիրաւի պառաւը ուրախանում էր, երբ տեսնում էր նրան: Ես սիրում էր խօսել էրաստի հետ իր հանգուցեալ ամուսնուցը եւ պատմել իր երիտասարդութիւնից՝ թէ ինչպէս հանդիպեց իր սիրելի Իվանին, ինչպէս նա նրան սիրեց եւ ինչպիսի սէրից խաղաղութեան մէջ ապրել է նրա հետ:

— Ախ, մենք ոչ մի ժամանակ չենք կարողացել իրար նայելուց կշտանալ, մինչեւ այն ըոպէն, երբ անգութ մահը վերջ դրաւ նրան կեանքին: Ես մեռաւ իմ ձեռքերի վրայ:

Էրաստը լսում էր նրան անզեղծ քա-
ւականութիւնով, նա գնում էր պառաւից
Լիզայի ձեռագործերը եւ ցանկանում էր
ամեն անգամ նշանակած գնից տասն ան-
գամ աւելի վճարել, քայց նա ետքէք աւե-
լորդ փող չէր վերցնում:—Այդպիսով անցաւ
մի քանի շաբաթ: Մի երեկոյ Էրաստը եր-
կար սպասեց իր Լիզային: Վերջապէս նա
եկաւ, քայց այնպէս տխուր, որ Էրաստը
վախեցաւ: Օրհորդի աչքերը կարմրել էին
արտասուքից:

—Լիզա, Լիզա, այդ ինչ է պատահել
քեզ.

—Ա՛խ Էրաստ, ես լաց եմ եղել:

—Ինչո՞ւ, ինչ է պատահել:

—Ես քեզ քոչորը կասեմ: Ինձ հետ
ցանկանում է ամուսնանալ հարեւան գիւղի
հարուստ գիւղացու որդին, մայրս էլ համա-
ձայն է:

—Դու է՛լ համաձայնում ես:

—Անգուլթ, կարող ես արդեօք դու ինձ
այդ հարցը առաջարկել, քայց ես խղճում

եմ մօրս, նա լաց է լինում ու ասում, թէ ես չեմ ցանկանում նրա հանգստութիւնը, թէ ինքը կըտանջւի իր մահւան ժամանակ, եթէ ինձ չի ամուսնացնիլ (իր կենդանութեան ժամանակ): Ա՛խ. մայրիկը չի իմանում, որ ես ունեմ այսպիսի նազելի ընկեր: Էրաստը համբուրում էր Լիզային եւ ասում որ նրա երջանկութիւնն իրան համար ամենից թանգ է, թէ մօր մահւանից յետոյ նա կըվերցնի նրան իր մօտ եւ կապրէ նրա հետ անբաժան, գիւղումը, խիտ անտառների մէջ՝ ինչպէս արքայութիւնում:

—Սակայն, դու չես կարող լինել իմ ամուսին, ասաց Լիզան, հանդարտ հոգոց հանելով:

—Ինչո՞ւ.

—Ես գեղջկուհի եմ:

—Դու ինձ անպատում ես: Բո ընկերի համար ամենազխաւորն է հոգին, զգայուն անմեղ հոգին եւ Լիզան միշտ կըլինի իմ սրտի ամենամտերիմը:

Օրիորդը ընկաւ նրա գիրկը: Երանք

զրկախառնուեցին եւ հասել էր անարատութեան անհետանալու ժամը: Էրաստը ըզգում էր իր արեան մէջ անսովոր յուզմունք, երբէք Լիզան նրան այնքան սքանչելի չէր երեւացել, երբէք նրա փայփայանքը չէր շարժել նրան այնպէս սաստիկ, երբէք նրա համբոյրներն այնքան ըոցոտ չէն եղել—նա ոչինչ չէր իմանում, ոչինչ չէր կասկածում եւ ոչնչից չէր վախենում—երեկոյեան մառախուղը աւելի էր վառում կերքը, ո՛չ մի աստղիկ չէր փայլում երկնքումը, ո՛չ մի ճառագայթ չէր կարող լուսաւորել միւրրութիւնը: Էրաստը դողում է. Լիզան նոյնպէս, չիմանալով թէ ինչո՞ւ համար, չիմանալով թէ՛ ինչ է կատարւում իր հետ . . . Ախ, Լիզա, Լիզա, ո՞րտեղ է քո պահապան հրեշտակն եւ որտեղ է քո անմեղութիւնը:

Անցաւ մի ըրպէ. Լիզան չէր հասկանում իր զգացողութիւնները. զարմանում է եւ հարցնում: Էրաստը լուռ էր—խօսքեր էր որոնում եւ չէր գտնում:

Ախ, ես վախենում եմ, ասաց Լիզան,

վախենում եմ մեզ հետ պատահածից, ինձ թուում էր, թէ ես մեռնում եմ, որ իմ հոգին . . . Ոչ, ոչ չեմ կարող ասել: Դու լուռ ես էրաստ, հառաչում ես . . . Աստուած իմ, այս ի՞նչ է . . .

Այդ միջոցին կայծակը փայլեց եւ որոտաց ամպը: Լիզան ամբողջ մարմնով դողաց:

—Էրձստ, էրձստ, ես զարհուրում եմ: Ես վախենում եմ, որ որոտն ինձ սպանի, ինչպէս յանցաւորի:

Սպառնալի աղաղակում էր փոթորիկը, անձրեւը թափւում էր սեւ ամպերից—երեւում էր, որ քնութիւնը քողոքում էր Լիզայի կորցրած անմեղութեան համար. էրաստը աշխատում էր հանգստացնել Լիզային եւ ծանապարհ դրաւ նրան մինչեւ խրճիթը: Արտասուք էր կաթում աչքերից, երբ հրաժարւում էր էրաստից:

—Ախ էրաստ, հաւատացրու ինձ, որ մենք առաջւայ պէս քախտաւոր կըլինենք, ասաց Լիզան:

—Կըլինենք, կըլինենք, Լիզա, պատասխանեց էրաստը:

—Տայ Աստուած: Ես չեմ կարող չըհաւատալ քո խօսքերին, չէ՞ որ քեզ սիրում եմ միայն իմ սրտում. . . մնաք ըստեալ վաղը, վաղը կըտեսնուենք . . .

Նրանց տեսութիւնները շարունակում էին երկար—ըայց ինչպէս ըտլորը փոխել էր: Էրաստը այլ եւս չէր կարող ըստականանալ միայն Լիզայի անմեղ փայփայանքներով, միայն նրա սիրալիր նայեացքով, միայն ձեռքերը շօշափելով, միայն համբոյրներով եւ անմեղ գրկախառնութիւններով: Ես ցանկանում էր աւելի, աւելի եւ վերջապէս ոչինչ ցանկանալ չէր կարողանում: Բայց ով իմանում է իր սիրտը, ով որ խորհել է իր քնքոյշ վայելչութիւնների յատկութիւնների վրայ, նա անպատճառ կըհամաձայնի ինձ հետ, որ ըտլոր ցանկութեան կատարումը, սիրոյ ամենաերկիւղալի փորձանքն է:

Էրաստի համար Լիզան չէր այն անմեղ

հրեշտակը, որ առաջ գոգոում էր նրա երեւակայութիւնը եւ զմայլեցնում էր հոգին: Պլատոնական սէրը տեղի էր տւել այնպիսի գգացումների, որոնցով չէր կարող նա հպարտանալ, որոնք նրա համար նոր չէին. ինչ վերաբերում էր Լիզային, նա քոչորովին նրան էր անձնատուր եղել, նրանով էր միայն ապրում եւ շնչում, հնազանդում էր նրա կամքին ինչպէս գառը, եւ նրա քաւականութեան մէջ էր կարծում քախտաւորութիւնը: Նա նկատում էր Էրաստի մէջ փոփոխութիւն եւ յաճախ ասում էր.

—Առաջ դու աւելի ուրախ էիր լինում, առաջ մենք աւելի քախտաւոր եւ հանգիստ էինք. առաջ ես այնպէս չէի վախենում կորցնել քո սէրը:

Երբեմն Լիզայից հրաժարւելիս Էրաստը ասում էր—վաղը ես չեմ կարող տեսնել քեզ հետ, ինձ հարկաւոր գործ ունիմ եւ ամեն անգամ այս խօսքերը լսելիս՝ Լիզան հառաչում էր:

Վերջապէս հինգ օր շարունակ Լիզան

չըտեսաւ Էրաստին, ուստի եւ շատ անհան-
գիստ էր: Վեցերորդ օրը եկաւ Էրաստը
տիտուր դէմքով եւ ասաց. Սիրելի Լիզա.
ես պէտք է մի քանի ժամանակայ համար
հրաժարեմք քեզանից: Դու իմանում ես, որ
այժմ պատերազմ է եւ ես ծառայութեան
մէջ եմ—իմ զօրագունդը նոյնպէս պատե-
րազմ է գնում: Լիզան գունաթափեցաւ եւ
քիչ մնաց ուշաթափէր:

Էրաստը փայփայում էր նրան եւ ա-
սում, որ ինքը միշտ սիրելու է նազելի Լի-
զային եւ յոյսով է, որ վերադառնալուց յե-
տոյ երբէք նրանից չի բաժանուի: Լիզան
լուռ էր, յետոյ թափելով արտասուքի դառն
կաթիլները, բռնեց Էրաստի ձեռքը եւ նա-
յեց նրա վրայ սիրոյ բոլոր քնքշութեամբ
եւ հարցրեց.

—Դու չե՞ս կարող մնալ:

—Կարող եմ, պատասխանեց Էրաստը,
միայն մեծ անպատուութեամբ, որով եւ կա-
րատաւորւի իմ պատիւը: Բոլորը կրճաղրեն
ինձ, բոլորը կ'արհամարհեն ինձ, ինչպէս

երկշտտի եւ հայրենիքի անարժան որդու:

—Ա խ, եթէ այդպէս է, ասաց Լիզան, ուրեմն գնա՛, գնա՛, ուր Աստուած հրամայում է: Բայց կարող են քեզ սպանել...

—Հայրենիքի համար մահը սարսափելի չէ, սիրելի Լիզա:

—Ես կըմեռնեմ, եթէ դու չես լինիլ աշխարհումը:

—Բայց ինչո՞ւ ես այդպէս մտածում: Ես յոյս ունեմ, որ կենդանի կըմնամ եւ կը վերադառնամ քո՝ իմ ընկերիս մօտ:

—Աստուած անի, Աստուած անի: Ամեն օր, ամեն ժամ ես այդ մասին եմ աղօթելու: Ա՛խ, ինչու ես չեմ իմանում զրել ու կարդալ: Դու կըյայտնէիր ինձ բոլորը ինչ որ քեզ կը պատահէր, իսկ ես կըզրէի քեզ իմ արտասուքների մասին:

—Ոչ, պահպանիր քեզ, Լիզա, պահպանիր քո ընկերի համար: Ես չեմ ցանկանում որ դու առանց ինձ լաց լինես:

—Անգիւթ մարդ, դու մտածում ես զրկել ինձ եւ այդ ուրախութիւնից: Ոչ, քե-

զանից հեռանալուց յետոյ՝ միայն այն ժամանակ կըթողնեմ լացը, երբ կըչորանայ իմ սիրտը:

—Մտածիր այն քաղցր ըուպէի մասին, երբ մենք կրկին կըտեսնուենք:

—Կըմտածեմ, կըմտածեմ նրա վրայ: Ահի եթէ նա շուտ գար: Սիրելի եւ նազելի էրաստ, յիշիր, յիշիր թշւառ Լիզային, որը քեզ աւելի է սիրում, քան իր անձը:

Բայց ես չեմ կարող նկարագրել այն ըուլորը, որ նրանք խօսեցին այդ ըուպէին: Միւս օրը նշանակուած էր վերջին տեսութիւնը:

Էրաստը ցանկանում էր հրաժարական ողջոյն տալ, Լիզայի մօրը՝ որը չըկարողացաւ զսպել իր արտասուքը, երբ լսեց՝ թէ սիրելի ու գեղեցիկ պարոնը պէտք է գնայ պատերազմ: Էրաստը համոզեց նրան վերցնել մի քանի դրամ, ասելով— „Ես չեմ ցանկանում, որ Լիզան իմ քացակայութեան ժամանակ ծախէ իր ձեռագործերը, որոնք մեր պայմանի համաձայն ինձ են պատկանում“:

Պատան իր օրհնութիւնները տալով
 Էրաստին՝ ասաց.—Տայ Աստուած, որ դու
 յաջողութեամբ վերադառնաս մեզ մօտ եւ
 ես քեզ կրկին անգամ տեսնեմ այստեղ
 կենցաղավարութեան մէջ: Շատ կարելի է
 իմ Լիզան մինչ այն ժամանակ կըգտնէ ի-
 րան յարմար փեսացու: Ինչպէս ես շնորհա-
 կալ կըլինէի Աստուածանից, եթէ դու գա-
 յիր մեր հարսանիքին: Եւ երբ Լիզան երե-
 խայք կուեննայ՝ իմացիր, պարոն, որ դու
 պէտք է կնքահայր լինես: Ախ, ես շատ
 կըցանկանայի մինչեւ այն ժամանակ ապրել:
 Լիզան կանգնած էր մօր մօտ եւ չէր հա-
 մարձակուում նայել նրան: Ընթերցողը կա-
 րող է երեւակայել թէ նա ինչ էր զգում այդ
 րոպէին:

Բայց ինչ էր զգում նա, երբ Էրաստը
 վերջին անգամ գրկելով նրան, վերջին ան-
 գամ սեղմելով իր կրծքին ասաց.— «Ներիր,
 Լիզա . . . »: Ի՛նչ սրտաշարժ տեսարան
 էր: Առաւօտեան արշալոյսը ինչպէս կրակի
 ծով, պատեց Արեւելքը, Էրաստը կանգնել

էր քարձր կաղնու ճղների տակ՝ պահած իր գրկում՝ գունաթափ, անգօր, վշտազին ընկերին, որ նրանից հրաժարելով, հրաժարում էր իր հոգուցը: Բոլոր քնութիւնը խորին լուութեան մէջ էր գտնուում:

Լիզան հեծում էր, Էրաստը լալիս. վերջինս թողեց առաջինին, որն ընկաւ ծընկների վրայ, քարձրացրեց ձեռքերը դէպի երկինք եւ նայում էր Էրաստին, որ հեռանում էր—հեռու, հեռու եւ վերջապէս անյայտացաւ: Փայլում էր արեգակը, իսկ թողւած թշուառ Լիզան գրկել էր զգացողութիւնից եւ յիշողութիւնից:

Նա ուշքի եկաւ եւ աշխարհը նրան տրխուր ու տրտում երեւաց: Բնութեան քոլոր գլարճութիւնները ծածկել էին նրա համար, իր սրտի սիրելուն հետ.—Ախ, մտածում էր նա, ինչո՞ւ ես մնացի այս անապատումը: Ի՞նչն է արգելում ինձ, թռչել իմ նազելի Էրաստի հետքից: Պատերազմը զարհուրելի չէ ինձ համար, զարհուրելի է այնտեղը, որտեղ չըկայ իմ ընկերս: Նրա հետ ապրել

նրա հետ մեռնել եմ ես ցանկանում, կամ
 իմ մահովս ազատել նրա թանկագին կեան-
 քը: „Սպասիր, սպասիր, իմ սիրելիս, ես
 թռչում եմ քո յետելից“: Ես ցանկանում
 եմ վազել Էրաստի յետելից, քայց այս
 միտքը՝ „ես մայր ունիմ“ կանգնեցրեց նրան:
 Լիզան հառաչեց եւ խոնարհեցնելով գլուխը,
 հանդարտ քայլերով գնաց դէպի իր խրճիթը:
 Սկսած այս ժամից նրա օրերը տխրութեան
 վշտի օրեր էին, որ պէտք է նա թագցնէր
 իր նազելի մօրիցը, որով աւելի տանջւում
 էր նրա սիրտը: Միայն այն ժամանակ է
 թեթեւանում նա, այդ սիրտը, երբ Լիզան
 առանձնալով անտառի խորութեան մէջ, կար-
 րողանում էր ազատ թափել արտասուքնե-
 րը եւ ողբալ իր թանկագին ընկերից քա-
 ժանւելը: Շատ անգամ տխուր տատրակը,
 միացնում էր իր գանգատի ձայնը, նրա հա-
 ռաչանքի հետ: Բայց երբեմն—թէպէտ եւ
 շատ հազիւ—յուսոյ ոսկի ճառագայթը, մը-
 խիթարութեան ճառագայթը լուսաւորում էր
 նրա տրտմութեան մուայլը:

նրա հետ մեռնել եմ ես ցանկանում, կամ
 իմ մահովս ազատել նրա թանկագին կեան-
 քը: „Սպասիր, սպասիր, իմ սիրելիս, ես
 թռչում եմ քո յետելից“: Ես ցանկանում
 եմ վազել Էրաստի յետելից, քայց այս
 միտքը՝ „ես մայր ունիմ“ կանգնեցրեց նրան:
 Լիզան հառաչեց եւ խոնարհեցնելով գլուխը,
 հանդարտ քայլերով գնաց դէպի իր խրճիթը:
 Սկսած այս ժամից նրա օրերը տխրութեան
 վշտի օրեր էին, որ պէտք է նա թագնէր
 իր նազելի մօրիցը, որով աւելի տանջում
 էր նրա սիրտը: Միայն այն ժամանակ է
 թեթեւանում նա, այդ սիրտը, երբ Լիզան
 առանձնալով անտառի խորութեան մէջ, կա-
 րողանում էր ազատ թափել արտասուքնե-
 րը եւ ողբալ իր թանկագին ընկերից քա-
 ժանելը: Շատ անգամ տխուր տատրակը,
 միացնում էր իր զանգատի ձայնը, նրա հա-
 ռաչանքի հետ: Բայց երբեմն—թէպէտ եւ
 շատ հազիւ—յուսոյ ոսկի ճառագայթը, մը-
 խիթարութեան ճառագայթը լուսաւորում էր
 նրա տրամբութեան մոայլը:

— Ինչպէս ես քախտաւոր կըլինեմ, երբ նա կը վերադառնայ: Ինչպէս քուորը կը փոխւի... Այդ մտքից պայծառանում էր նրա նայւածքը. այտերի վրայ վարդերը փայլում էին, Լիզան ժպտում էր, ինչպէս մայիսի առաւօտ, մրրկալի գիշերից յետոյ:

Այսպիսով անցաւ մօտաւորապէս երկու ամիս: Մի օր Լիզան պիտի գնար Մոսկւա, վարդաջուր գնելու, որով քշկում էր իր մօր աչքերը: Ամենամեծ փողոցներից մէկում, նրան հանդիպեց շքեղազարդ կառք եւ այդ կառքումը նա տեսաւ Էրաստին: «Ախ» քացականչեց Լիզան եւ նետուեց դէպի նա, քայց կառքն անցաւ մօտովը, դարձաւ ու կանգնեց մի դռան առաջ: Էրաստը դուրս եկաւ եւ կամենում էր արդէն քարձրանալ հոյակապ տան պատշգամբը, երբ յանկարծ տեսաւ իրան Լիզայի գրկումը: Նա գունամթափուեց եւ ոչ մի խօսքով անգամ չը պատասխանելով նրա քացականչութեանը, քոնեց նրա ձեռքից, տարաւ իր առանձնասենեակը, փակեց դուռը եւ ասաց. Լիզա, հանգամանքներ-

ըր փոխել են, ես այստեղ նշանւած եմ,
 դու պէտք է թողնես ինձ հանգիստ եւ քո
 հանգստութեանդ համար ինձ մոռանաս: Ես
 սիրել եմ քեզ եւ այժմ սիրում եմ, այսինքն
 ցանկանում եմ քեզ ամեն քարիք: Ահա հա-
 րիւր ըուրի—վերցրու (նա դրեց փողը Լի-
 զայի գրպանումը), թո՛յլ տուր ինձ վերջին ան-
 գամ համբուրել եւ գնա՛ տուն: Մինչեւ որ
 Լիզան ուշքի կըգար, նա դուրս քերեց նրան
 առանձնասենեակից եւ ասաց ծառային՝
 „Ճանապարհ ձգիր այս օրիորդին գաւթի
 կողմից:“

Այս ըոպէին սիրտս լցւում է արիւնով:
 Ես մոռանում եմ Էրաստի մարդութիւնը—
 պատրաստ եմ նրան անհիծելու, քայց իմ լե-
 զուն չի շարժւում: Եայում եմ երկնքին եւ
 արտասուքը գլորւում է իմ աչքերից: Ախ,
 ինչո՞ւ եմ գրում մի տխուր անցք, այլ ոչ
 թէ վէպ:

Եւ այդպիսով Էրաստը խաբեց Լիզա-
 յին, ասելով թէ գնում է պատերազմ: Ոչ,
 նա իսկապէս եղել է պատերազմում, քայց

փոխանակ թշնամու ղէմ կուելու, նա թուլթ էր խաղում, որով իր բոլոր կարողութիւնը տանել տւաւ: Շուտով խաղաղութիւն հաստատեցին եւ էրաստը վերադարձաւ Մոսկւա՝ ծանրաբեռնեա՛ծ սարսքերով: Երան մտում էր միայն մի հնար՝ իր հանգամանքները ուշացնելու համար—ամուսնանալ շափահաս եւ հարուստ այրիի հետ, որ վաղուց սիրահարեա՛ծ էր նրա վրայ: Ես վճռեց այդ եւ տեղափոխեց այրիի մօտ, նրա տունը, նրւիրելով իր Լիզային մի անկեղծ հառաչանք: Բայց արդեօք այդ բոլորը կարո՞ղ են նրան արդարացնել: Լիզան ուշքի եկաւ փողոցումը եւ մի այնպիսի դրութեան մէջ, որ ոչ մի գրիչ չէ կարող նկարագրել: «Ես, նա ինձ արտաքսեց: Ես սիրում է ուրիշին: Ես կորած եմ, ահա նրա մտքերն ու զգացմունքները:

Անգութ ուշագնացութիւնը կտրեց այդ խօսքը մի առժամ: Մի քարի կին, որ գնում էր փողոցովը, կանգնեց Լիզայի մօտ, որն ընկած էր գետնի վրայ եւ աշխատեց նրան

ուշքի բերել: Դժբախտը բացեց իր աչքերը—
կանգնեց այդ բարի կնոջ օգնութիւնով, շը-
նորհակալութիւն արեց եւ գնաց ինքն էլ
չիմանալով որտեղ: «Ես ապրել չեմ՝ կարող
(մտածում էր Լիզան) չէ, չեմ՝ կարող . . .
Օ, եթէ երկինքը փո՛ւլ գար ինձ վրայ,
եթէ երկիրը կկանէր թշուառիս... ոչ, երկինքը
չի ընկնում եւ երկիրը չի շարժում . . .
վայ ինձ: Ես դուրս եկաւ քաղաքից եւ յան-
կարծ իրան տեսաւ մի խոր լճակի ափին,
հին թխտենիների շաքի տակ, որոնք մի
քանի շաքաթ առաջ նրանց ցնծութեան լուռ
վկաներն էին: Այս յիշատակութիւնը շար-
ժեց նրա հոգին եւ սրտի ամենասոսկալի
տանջումը ձեւակերպեց նրա երեսին: Բայց
մի քանի ըոպէից յետոյ ընկղմեց նա մը-
տածողութեան մէջ—յետոյ նայեց իր շուր-
ջը, տեսաւ իր հարեւանի աղջկան (տասն
հինգ տարեկան օրիորդ), որը ձանապարհով
գնում էր, կանչեց նրան Լիզան, հանեց զրպա-
նիցը տասն հատ իմպերեաշ եւ տալով նրան՝
ասաց. „Սիրելի՛ Աննա, սիրելի ընկեր, տար

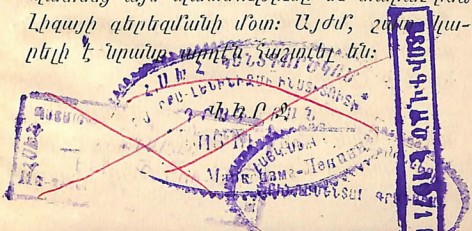
այս փողերը մօրս տուր, դրանք գողացած
 չեն, ասա նրան, որ Լիզան մեղաւոր է որ
 ծածկել եմ՝ նրանից իմ սէրը դէպի մի
 անգուլթ մարդ... Ինչի՞դ է հարկաւոր ի-
 մանալ նրա անունը: Ասա՛ որ նա դաւաճա-
 նել է ինձ, խնդրիր որ նա ինձ ների: Աստ-
 ւած կրլինի նրա օգնականը: Համբուրի
 նրան ձեռքն այնպէս, ինչպէս այժմ ես քո-
 նը համբուրում եմ, ասիր որ թշւառ Լիզան
 խնդրեց համբուրել ձեռքը, ասաց որ ես“...

Այդտեղ նա նետուեց ջուրը: Աննան քը-
 դաւեց, լաց եղաւ, քայց չըկարողացաւ ա-
 գատել նրան: Վազեց գիւղը, հաւաքւեցին
 մարդիկ, հանեցին Լիզային, քայց նա ար-
 դէն մեռած էր: Այդպիսով վերջացրեց իր
 կեանքը նա, որ գեղեցիկ էր հոգւով եւ
 մարմնով: Երբ, մենք այնտեղ, նոր կեան-
 քումը կըրտեսնենք, ես կըմանաչեմ՝ քեզ,
 նազելի Լիզա:

Նրան թաղեցին լճի մօտ մոայլ թըխ-
 տենու տակ եւ կանգնացրին փայտէ խաչ
 նրա գերեզմանի վրայ: Այդտեղ յաճախ

մտածութեան մէջ նստում եմ ես յենեւելով Լի-
զայի շիրմի վրայ: Աչքիս առաջ լիճն է խո-
խոջում, գլխավերեւ տերեւներն են սօսա-
փում: Լիզայի մայրը լսեց իր աղջկայ մա-
հը եւ նրա արինը պաղեց—աչքերը յաի-
տեան ծածկեցան: Խորճիթը դատարկեց:
Նրա մէջ փչում է հողմը եւ սնապաշտ
շինականները, լսելով գիշերները այդ ձայ-
նը՝ ասում են „այնտեղ հառաչում է մեռեա-
լը, այնտեղ հառաչում է թշուառ Լիզան“:

Էրաստը մինչ իր կեանքի վերջը դժ-
բախտ էր: Իմանալով Լիզայի օրհասը, նա
չըկարողացաւ մխիթարել եւ համարում էր
իրան մարդասպան: Ես ծանօթացայ նրա
հետ իր մահից մի տարի առաջ: Նա ինքը
պատմեց այս պատմութիւնը եւ տարաւ ինձ
Լիզայի գերեզմանի մօտ: Այժմ, շատ կար-
ելի է նրանք արդէն հաշտել են:

ԵՐԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
 ԵՐԱՍՏԱՆ

ՄԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

№		Ռ.	Կ.
1.	„Աղբիւր“ 84 թ. — — —	3	—
2.	„ — 87 թ. — — —	3	—
3.	„ — 83 թ. — — —	10	—
4.	„ — 85 թ. — — —	10	—
5.	„ — 86 թ. — — —	10	—
6.	„ — 88 թ. — — —	4	—
7.	„ — 89 թ. — — —	3	—
8.	„ — 90 թ. — — —	3	—
9.	Տարագ 90 թ. — — —	3	—
10.	Փայտաշէն իրմթից պիտակ տոռնը. պատկերագարդ — — —	—	60
11.	Հսկայ մըջիւն, պատ. — — —	—	40
12.	Ժան Բատ. Լիւնի մանկ. — — —	—	10
13.	Ոսկե ձկնիկ, Պոռչկին — — —	—	30
14.	„ II սերիս — — —	—	5
15.	Մշակած եւ անմշակ ծառի կեանքը — — —	—	30
16.	Հար. Արաբի արկած. — — —	—	50
17.	Ֆրիտեօֆ դիւր. (պատկ.) — — —	—	40
18.	Բնար իսնանկ — — —	—	50
19.	Պօզնանի ուտուցչի օրագ. — — —	—	20
20.	Ալ. Իօդե. Երկու մանրարկայ — — —	—	15
21.	Անդրուսեան, Սոխակ եւ Խոզարած — — —	—	15
22.	Դիկեան, Հարս եւ սկեւ. — — —	—	15
23.	Ղըլըցե-Կըն. պընրիեշակը — — —	—	25
24.	Երեխաները եւ անոնց բարեկամները — — —	—	40
25.	Ղ. Ադաշեան, Արեգնագան — — —	—	40
26.	Տոբ Անգեղ եւ Հայրանուշ գեղեցիկ — — —	—	40
27.	Տիգօ, Ղալի աղաթներուս — — —	1	—
28.	Ա. Մ. Ե Պ. Ժաշակ (ընտիր բանաստ.) — — —	—	25
29.	Ն. Տ. Աւետիքեան, Տեղագրական անամականի — — —	30	—
30.	Օրացոյց մեծադիր պատկերագարդ 90 թոի — — —	30	—
31.	Փոքրադիր — — —	—	15
32.	Փ. Վարդ., Արեւելեան վիպաշարի — — —	—	20
33.	Բասկական Լեգեոն — — —	—	20
34.	Յ. Հագարեան Գիւրդ — — —	—	15

35.	Գաղիայ, Թարգմ Ս. Հախումեան:	—	10
36.	Աղս-Մահմեդ Եսեբ Եռոչոսմթարգ. Հ. Ա- նաքերեան	— — — —	2
37.	Բաֆֆի միւր այսպէս միւր այնպէս	—	1
38.	Պարսկական գրոյցներ Վ. Փափագեանց	—	5

Օրացոյցներ 1891 թւականի.

	թ. կ.
38. Ժոյճի — — — —	5
39. Նոյնը ընտիր Թղթի վրայ — —	20
40. Գրպանի պատկերագարդ — —	15
41, Նոյնը ընտիր Թղթի վրայ — —	50
42. Մեծադիր դատկերագարդ սեղանի շիակա- տար շատ կարեւոր տեղեկութիւններով	30
43. Նոյնը ընտիր Թղթի վրայ — —	1
44. Կանանց հաւնար յատկապէս, կարեւոր յա- ւերածներով Կանանց Հնկ. Կանոնադրո- թիւններ եւ այլն — — — —	40
45. Նոյնը ընտիր Թղթի վրայ — —	1
46. Պատի—հարուածական — —	50
47. Պատի—տախտակ օրացոյց Բոլոր հրատարակութիւններից մի-մի օրինակ գնողը ձանապարհածախս չէ վճարում:	

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ն Ե Ր

48. Պարոյր Հայկազն եւ Մովսէս Խորեանցի —	50
49. Ս. Սահակ եւ Մեսրոպր — —	50
50. Զմեռ (օրհոգրաֆիա) — — — —	50
51. Մոզերի երկրպագութ. — — — —	3
52. Արշարոյս — — — —	3
53. Յիսուս Խաչակիր — — — —	3

„Աղբիւրի“ եւ „Տարագի“ ըստա-
նորդները ձանապարհածախս չեն վը-
ճարում:

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0058750

A $\frac{T}{16815}$